

юридичні засади вирішення конфлікту можуть підмінятися використанням фактору сили або іншими засобами впливу, що мають політичний характер. Так, міжнародні територіальні спори визначаються як юридичні, але зазнають значного впливу як міжнародної так і внутрішньої політики у процесі їх розв'язання.

Положення Статуту ООН дозволяють виділити дві категорії міжнародних політичних конфліктів: такі, що загрожують міжнародному миру та безпеці, і такі, що не мають ознак загрози [5]. Однак на практиці ООН не сформулювала загальних критеріїв для такої класифікації. Незважаючи на певну невизначеність, надання політичному конфлікту категорії спору, що загрожує міжнародному миру та безпеці, автоматично підвищує увагу світової громадськості та забезпечує участь органів ООН у процедурі вирішення конфлікту.

За умов реальної загрози миру та безпеці в регіоні і світі в цілому ООН звертається до операцій з примушення до миру (peace enforcement operations), які передбачають залучення міжнародних збройних сил, що мають дозвіл застосовувати військову техніку не тільки задля самооборони, але і за прямим призначенням: знищення військових об'єктів, збройних угруповань і т.п. Операції з примушення до миру потребують чіткої санкції Ради Безпеки ООН та застосовуються з метою відновлення миру та безпеки в ситуаціях, коли через загрозу миру Рада Безпеки приймає рішення щодо активних дій.

Отже, в політологічних дослідженнях відсутня єдина точка зору щодо визначення поняття «міжнародний політичний конфлікт». Багатоманітність трактувань визначається неоднозначним розумінням природи цього явища, що ускладнює визначення механізмів врегулювання конфліктів на рівні міжнародного співтовариства.

1. Rapoport Anatol. Conflict in man-made environment. Baltimore: Penguin Books, 1974. 272 p.
2. Боднар В. Теорія позитивно-функціонального конфлікту Л. Козера. *Науковий збірник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія*. 2010. №14. С. 8–12.
3. Денисенко І. Д. Сучасна теорія конфлікту: проблеми експлікації, демаркації, класифікації. *Український соціум*. 2013. № 3. С. 32–43.
4. Пфеч Р. Ф. Глобальные конфликты формации. *International Politics*. 1998. № 3. С. 3–14.
5. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
6. Українська криза і нові підходи до політики безпеки (глобальний, регіональний та національний виміри). Київ, 2015.

Дмитро КАЗНАЧЕСВ

доцент кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ (ВІЙНИ)

Правове становище людини під час війни є одним з найголовніших питань у міжнародному праві і його вирішення є дуже важливим для можливої гуманізації самої війни. Очевидно, що в умовах відкритого протистояння під час воєнних дій ніхто не може нікому гарантувати життя, бо збройні сили однієї країни прагнуть фізично знищити збройні сили іншої держави, військові однієї армії вбивають військових супротивника.

Перші спроби розробити норми гуманітарного права під час збройних конфліктів були започатковані (дипломатичними) конференціями Паризької (1856), Женевської (1864), Петербурзької (1868), Брюссельської (1874), Гаазької (1899-1907 рр.) та Женевської конференцій (1949 і 1977 рр.) [1, с. 48].

Документи міжнародного права, прийняті на цих конференціях, становлять основу сучасного гуманітарного права в галузі прав людини та збройних конфліктів.

Як не дивно і парадоксально це лунає зараз, але одним із основних ініціаторів та творців гуманізації війни а також розробки законів та звичаїв війни була саме Росія. Йдеться про Гаазьку конвенцію про закони та звичаї війни, прийняту в 1899 році, а також II Гаазької конференції 1907 року, де були прийняті додаткові конвенції про закони та звичаї війни, які стали важливим кроком у виробленні кодексу поведінки воюючих сторін [2-

3], а саме закріплено норми про оголошення війни, заборону використовувати отрутохімікати, атакувати та обстрілювати цивільні міста та селища, житло та будівлі, віддавати на розграбування міста та місцевості, при облогах та обстрілах міст по можливості уникати руйнувань та знищення будинків і споруд, які використовуються у наукових та культурних цілях, шпиталів та інших місць, де перебувають поранені, хворі та цивільні люди за умовами, що ці місця позначені видимими знаками і не використовуються у військових цілях. В основі цих конвенцій лежить преамбула або як її ще називають Декларація або оговорка Мартенса (Федір Мартенс – рос. юрист), згідно з якою «у випадках, не врегульованих даною угодою, населення та воюючі сторони залишаються під охороною і дією засад міжнародного права, оскільки вони впливають із звичаїв, що встановилися між цивілізованими народами, із законів людяності і вимог суспільної свідомості» [4].

Закони та звичаї війни в даний час становлять певну сукупність міжнародно-правових і моральних принципів, що регулюють права та обов'язки воюючих сторін та нейтральних держав під час війни, мета якої – усунення найбільш жорстоких форм ведення бойових дій, покращення долі поранених, хворих та військовополонених, захист мирного населення, недопущення надмірного насильства між ворогуючими сторонами стосовно як один одного, так і осіб, які безпосередньо не беруть участь у воєнних діях.

Найбільш значущою у сфері міжнародного гуманітарного права щодо захисту прав людини в умовах війни є IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни у разі збройного конфлікту (1949 р.) [5]. Основна мета чотирьох Женевських конвенцій полягала в тому, щоб встановити гуманітарні правила, яких слід дотримуватися в міжнародному збройному конфлікті. У Конвенції про захист цивільного населення під час війни перелічено дії, від яких сторони повинні утримуватися за будь-яких обставин. Сюди входять дії, які визнані такими, що порушують основні права людини, забороняється насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, заповідання каліцтва, жорстоке поводження й тортури; захоплення заручників; наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження; а також недотримання багатьох прав на належну процедуру. Конвенція рішуче забороняє використання живого щита. Вона також передбачає, що цивільні особи не можуть бути примушені працювати на державу-окупанта, якщо не дотримано певних суворих умов (ст. 51).

Також згідно з п. 4 ст. 51 Додаткового протоколу I, стосовно цивільного населення заборонено напади невибіркового характеру, а також напади в порядку репресалій, якими є напади, не спрямовані на конкретні військові об'єкти, напади, під час яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, що не можуть бути спрямовані на конкретні військові об'єкти, напади, під час яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, як це вимагається згідно з цим Протоколом; і які, таким чином, у кожному такому випадку поразяють воєнні об'єкти й цивільних осіб або цивільні об'єкти, не розрізняючи їх [6, с. 184]. Присутність або пересування цивільного населення чи цивільних осіб не можна використовувати для захисту пунктів або районів від воєнних дій, зокрема у спробах захистити військові об'єкти від нападу або прикрити воєнні, сприяти чи перешкодити їм, а тому сторонам конфлікту забороняється скеровувати пересування цивільного населення або цивільних осіб з метою спробувати захистити військові об'єкти від нападу чи прикрити воєнні операції. При проведенні певних воєнних операцій кожна з воюючих сторін повинна постійно виявляти турботу про те, щоб оберігати цивільне населення, цивільних осіб і цивільні об'єкти від нападу [7, с. 84; 8].

Спеціальний режим захисту передбачено нормами міжнародного гуманітарного права й щодо дітей. Діти належать до категорії осіб, що перебувають під заступництвом Четвертої Женевської конвенції та користуються особливою повагою. Дітям має бути забезпечено захист від будь-яких непристойних посягань. Дітям гарантовано право на піклування та одержання допомоги [7, с. 85].

Особливе значення має також таке право цивільного населення, як право на отримання гуманітарної допомоги. Згідно зі ст. 30 Четвертої Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, «особам, що перебувають під захистом, повинні бути надані всі можливості звертатися до держав-покровительок, до Міжнародного комітету Червоного Хреста, до Національного товариства Червоного Хреста (Червоного Півмісяця, Червоного Лева та Сонця) країни, у якій вони перебувають, а також до будь-якої іншої організації, яка зможе надати їм допомогу». Крім того, Четверта Женевська конвенція передбачає, що окупаційна держава зобов'язана за допомогою всіх наявних засобів

забезпечувати населення продуктами харчування та медичними матеріалами; зокрема, постачати необхідні продукти харчування, медичні матеріали та інші припаси, якщо ресурсів окупованої території виявиться недостатньо; держава-покровителька має право будь-коли здійснити перевірку стану постачання продуктів харчування та медичних матеріалів на окупованій території (ст. 55).

У контексті воєнної окупації ці стандарти мають особливе значення. Окупаційній владі недостатньо просто переконатись, що цивільне населення не голодує, або утримуватись від перешкоджання роботі організацій гуманітарної допомоги, які прагнуть допомогти населенню. Окупаційна держава може також бути зобов'язаною вжити низку інших більш активних заходів для забезпечення економічної та фактичної доступності продовольства [9].

Особливу увагу слід також приділити певним вразливим групам. Безсумнівно, переміщення населення, яке відбувається в ході збройного конфлікту, позбавляє велику кількість людей їх звичних джерел харчування або їхні власних засобів виробництва продовольства. Особи, які проживають в міських районах, що постраждали в результаті руйнування інфраструктури, також стикаються з аналогічними проблемами при закупівлі продовольства. Тому окупаційна держава повинна вживати активних заходів для забезпечення мінімальної продовольчої безпеки цих груп цивільного населення [10, с. 130-131].

Міжнародно-правові механізми захисту прав людини розраховані на час ведення воєнних дій, тобто в умовах офіційно оголошеного стану війни. В інших умовах питання захисту прав людини регламентується, як правило, національним законодавством.

Проте, як ми можемо зараз спостерігати, Російська Федерація у будь-який спосіб намагається уникнути формулювання, що вона розпочала збройну агресію чи війну проти України. Замість слова «війна» свої бойові дії на території нашої країни вони намагаються приховати за незрозумілим терміном «спеціальна військова операція» і навіть прийняли закон, яким передбачається відповідальність на території Російської Федерації для тих, хто буде вживати термін «війна», а також заперечують ведення війни в Україні в міжнародних та дипломатичних перемовинах [11].

З метою уникнення відповідальності за скоєні злочини відносно цивільних осіб під час війни, Росія ще у 2019 році вийшла із Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, про що було прийнятий відповідний закон [12].

На жаль, зараз ми всі можемо спостерігати, як Росія та її військові цинічно порушують всі закони та звичаї війни, передбачені в міжнародно-правових документах, відносно цивільного населення під час повномасштабного вторгнення в Україну. Все жахіття цієї війни та злочини проти цивільного населення ми спостерігаємо в репортажах як вітчизняних так і зарубіжних журналістів, офіційних каналах державної влади України, всіх міжнародних організацій, таких як ООН та її Рада безпеки, а також власних зізнань окупантів в телефонних переговорах, що зафіксовані спецслужбами нашої країни та інших держав.

Незважаючи на те що Росія вийшла з Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, дії, які вчиняються на території України її військовими та військово-політичним керівництвом, підпадають під ознаки воєнних злочинів і мають розглядатися в Міжнародному кримінальному суді у м. Гаага, про що було подано відповідну заяву від України і є відповідне рішення про початок розслідування очільника Офісу прокурора Міжнародного кримінального суду [13].

1. Алямкін Р. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 47–51.

2. Гаазькі конвенції про закони та звичаї війни 1899 і 1907. Енциклопедія сучасної України. URL : https://esu.com.ua/search_articles.php?id=27901.

3. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: положення про закони і звичаї війни на суходолі. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#text.

4. Декларація Мартенса. Архівовано 30 липня 2016 у Wayback Machine // Юридична енциклопедія : у 6-т т. ; ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2. 744 с.

5. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_154.

6. Білозьоров Є. В., Кіндзера Р. І. Міжнародно-правовий захист мирного цивільного населення в умовах збройного конфлікту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18*.

Економічні науки. 2015. Випуск 30. С. 181–187.

7. Бані-Насер Ф. Міжнародно-правовий захист цивільного населення та інших категорій осіб під час збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 6. С. 79–87.

8. Гаврік Р. О. Окремі аспекти міжнародно-правового захисту цивільного населення під час збройного конфлікту. *Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини (м. Київ, 10 грудня 2021 р.)*. Київ : ДНДІ МВС України, 2022. С.135-137

9. Єделев Р. С. Право людини на харчування на окупованій території. *Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини (м. Київ, 10 грудня 2021 р.)*. Київ : ДНДІ МВС України, 2022. С.142

10. International Humanitarian Law and Human Rights Law / edited by Roberta Arnold and Noelle Quénivet. Leiden-Boston: BRILL, 2008. 609 p.

11. «Мы не нападали на Украину»: Лавров сделал шокирующее заявление. Інформаційне агентство УНІАН, 10.03.2022. URL : <https://www.unian.net/war/my-ne-napadali-na-ukrainu-lavrov-sdelal-shokiruyushchee-zayavlenie-novosti-vtorzheniya-rossii-na-ukrainu-11738035.html>

12. Россия вышла из Женевской конвенции по защите гражданского населения во время войны. *Юридична практика*. URL : <https://pravo.ua/rossija-vyshla-iz-zhenevskoj-konvencii-po-zashhite-grazhdanskogo-naselenija-vo-vremja-vojni/>

13. Міжнародний кримінальний суд почав збір доказів нападу Росії на Україну. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3418587-miznarodnij-kriminalnij-sud-pocav-zbir-dokaziv-napadu-rossii-na-ukrainu.html>.

Наталія КОМИХ

доцент кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності, кандидат соціологічних наук, доцент

Марія ТИЦЬКА

курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ЛАТЕНТНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС

Проблема латентності соціальних явищ та соціальних процесів в сучасному українському суспільстві є актуальною та потребує ґрунтовного наукового дослідження. В соціально-правовому дискурсі латентність визнається як деструктивне явище, яке притаманне практично всім сферам суспільства: економічній, політичній, соціальній та призводить до соціальної деформації соціальних інститутів та руйнування соціальних зв'язків, а в соціальних відносинах вона має девіантні прояви. Так, латентна злочинність є прикладом такого явища, що притаманне українському суспільству. Незважаючи на те що дослідження проблеми латентності у злочинах вчені почали вивчати ще в 60-ті роки ХХ століття, зазначимо, що загальноприйнятого визначення цього явища у соціально-правовому науковому полі не знайти. Вивченням, дослідженням, а також відстеженням тенденцій розвитку прихованої частини злочинності займаються кримінологічні та соціологічні науки. Перша з них займається оперативними, слідчими та наглядовими методами і способами. Друга проводить соціологічні опитування, тестування та здійснює аналіз на основі вже відомої вченим інформації.

Латентну злочинність у спеціальній літературі визначають як таку частину злочинності, яка з різних причин не знаходить відображення у державному обліку вчинених злочинів і осіб, які їх вчинили.

Показники злочинності в Україні ґрунтуються на статистиці даних правопорушень, які були вчинені на території держави. Але всі ці офіційні відомості відображають не стільки справжній обсяг злочинності, скільки стан її реєстрації. А отже, ми не маємо